

KÖYLÜ GÖZÜ İLE TÜRK KÖYLERİNDE İKTİSADİ VE TOPLUMSAL DEĞİŞME

Doç. Dr. Nejat Bengül aşağıda mahiyeti belirtilen Türk İktisadî Gelişmesi Araştırma Projesi'nin Müdür Yardımcısı idi. Türk köylerindeki toplumsal ve iktisadî değişmeler hakkındaki bu araştırmayı hazırlayan ve yürüten oydu. Proje müdürlüğü ve araştırmayı sonuçlandırma görevini üzerlerine almış olan yazarlar araştırma ve sonuçları hakkındaki bu kısa yazıyı Dr. Bengül'ün aziz hâtırasına armağan edilen bu dergide yayınlamayı yerine getirilmesi gerekli bir ödev saymışlardır.

Dr. Ruşen Y. KELEŞ

Dr. Orhan TÜRKAY

I. GİRİŞ

Türk köylerindeki toplumsal ve iktisadî değişmeleri köylü izlenimleri olarak tesbit amacını güden bu köy araştırması, Türk İktisadî Gelişmesi Araştırma Projesince düzenlenmiştir. Bu proje Rockefeller Tesisinin malî yardımı ile son bir iki yıldır Siyasal İlgiler Fakültesi Maliye Enstitüsünce yürütülmektedir. Projenin amacı Türk ekonomisinin 1923 den sonraki gelişmesini tasvir ve tahlil etmektir. Bu araştırmada başlıca kaynaklar, istatistikler, mevzuat, çeşitli araştırma ve yayınlar ve bu devrede yaşamış bilgi sahibi kimselerdir. Bu arada, bu kaynaklar vasıtası ile varılacak sonuçları kontrol etmek düşüncesi ile köylerdeki değişmeyi yakından görmüş köylülerin izlenimlerinden de faydalanmak istenmiştir. Sonuçları aşağıda belirtilecek olan köy araştırmasının başlıca amacı budur. Burada dikkat edilmesi gereken nokta bu araştırma ile köylerdeki iktisadî ve toplumsal değişmeleri köylülerin nasıl gördüğünün tesbit edilmek istendiğidir.

II. METOD

Köylerde var olan iktisadî değişmeler hakkında...

tesbiti için yaşlı ve geçmiş zaman hakkında bilgi sahibi köylülerle görüşmeler yapmanın uygun olacağı düşünülmüştür. Bu köylülerin ve köylerinin seçiminde dar anlamı ile bir örnekleme metodu kullanılmamıştır. Bunun sebebi maddî imkânların yetersizliğidir. Ancak bu köylerin mümkün olduğu ölçüde çevrelerinin tipik köyleri olmalarının ve bağlı buldukları illerin çeşitli bölgelere az çok dengeli bir şekilde dağılımının sağlanmasına dikkat edilmiştir. Böylece araştırmaya giren 44 köy aşağıda açıklanacağı üzere Türk köyleri hakkında genel bir fikir verebilecek bir örnek niteliğini kazanmıştır. Çünkü anketin sonuçları tasnif edildiğinde şunlar görülmüştür:

a) Güney Doğu Anadolu Bölgesi (1) hariç köyler bölgelere dengeli bir şekilde dağılmıştır.

b) Coğrafi bölgelerden ikisi hariç, diğerlerinde köylerin her bölge içindeki dağılımları da dengelidir. Sözü geçen iki bölgeden Orta Anadolu'da bölgenin orta kesimi iyi temsil edilmemiştir' Doğu Anadolu'daki köyler ise bölgenin daha çok batı kesiminde toplanmıştır. Yedinci bölge olan Güney Doğu Anadolu'da ise örneğe bir tek köy girdiğinden herhangi bir dağılım söz konusu değildir.

c) Araştırma konusu olan 43 köyden (2) 29'unun nüfusu 1000 den az, sadece 5'inin 1500 den fazladır. Ayrıca her boydan köy örneğe girmiş durumdadır.

d) Köyler kuruluş yerleri bakımından da uygun bir dağılım göstermektedirler. Örneğe giren köylerden bu soruyu cevaplandıran 35 i arasında hem dağ, hem ova, emh orman, hem de vâdi köyleri vardır.

(1) Bu araştırmada kullanılan coğrafi bölge tasnifi Prof. Dr. Hamit Sadi Selen'in *Türkiye Nüfusu 1955* adlı eserinden alınmıştır. Bu sınıflandırmaya göre her bölgeye giren illerin isimleri aşağıdadır:

MARMARA BÖLGESİ: İstanbul, Edirne, Kırklareli, Tekirdağ, Çanakkale, Balıkesir, Bursa, Bilecik, Kocaeli, Sakarya. EGE BÖLGESİ: İzmir, Manisa, Aydın, Denizli, Muğla. KARADENİZ BÖLGESİ: Çankırı, Çorum, Amasya, Tokat, Bolu, Kastamonu, Zonguldak, Sinop, Samsun, Ordu, Giresun, Trabzon, Gümüşhane, Rize, Çoruh. AKDENİZ BÖLGESİ: Antalya, İçel, Adana, Hatay, Gaziantep, Maraş. İÇ ANADOLU: Ankara, Eskişehir, Konya, Nevşehir, Niğde, Kayseri, Yozgat, Sivas, Kütahya, Afyon, Burdur, Isparta, Kırşehir, Uşak. DOĞU ANADOLU: Erzurum, Kars, Erzincan, Ağrı, Van, Bitlis, Muş, Bingöl, Tunceli, Elâzığ, Malatya. GÜNEY DOĞU ANADOLU: Diyarbakır, Siirt, Hakkâri, Mardin, Urfa, Adıyaman.

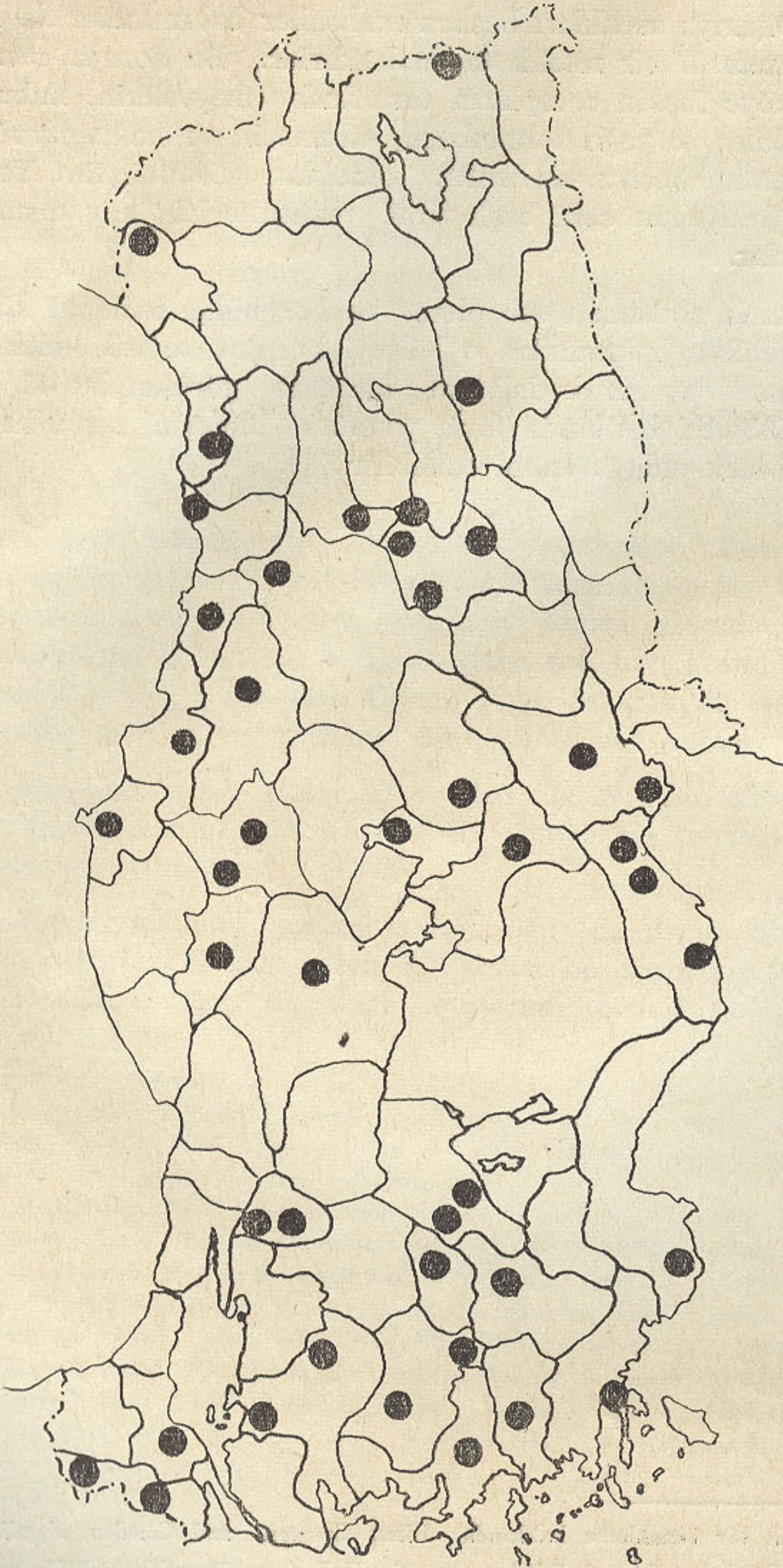
(2) Bir köyün nüfusu tesbit edilememiştir. Köylerin nüfusları 1955 Nüfus Sayımı kesin sonuçlarına göredir.

e) Dışarıya sattıkları başlıca mahsuller bakımından da köyler oldukça temsilî bir nitelik taşımaktadırlar. Bu soruya cevap veren 41 köye ilişkin cevapların tasnifinde meyvelerin, hububatın, sınaî bitkiler ve yağlı tohumların, sebzelerin ve baklagillerin köy dışına satılan başlıca mahsuller oldukları görülmüştür. Yani bu köyler Türkiye'nin belli başlı ziraî mahsullerini köy dışına satmaktadırlar.

Yukarda açıklanan sebeplere ve her bölge içindeki köylerin genel nitelikler bakımından o bölgeyi az çok temsil edebileceği varsayımına dayanarak dağılımı haritada görülen bu 44 köyün Türkiye köyleri hakkında fazla yanıltıcı olmayan sonuçlar verecek bir örnek olduğu kabul edilebilir (3).

(3) Bu çeşit bir örnekleme hakkında Bkz.: Croxton and Cowden, *Applied General Statistics*, Second Edition, Prentice-Hall, Inc., New York 1955, s. 32-33.

ARAŞTIRMAYA GİREN KÖYLERİN BÖLGELERE DAĞILIŞI

Köylülerle görüşme yapmak görevi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencilerine verilmiştir. Bu öğrencilerin seçiminde her ilde bir öğrenci gitmesi isteği hâkim olmuş, fakat bu istek bazı illere tatil geçirmeye gidecek hiç bir öğrenci olmaması yüzünden gerçekleşmemiştir. Ancak yukarıda söylendiği gibi bölgeler arasında dengeli bir dağılım sağlanmıştır.

Köylülerle görüşmeler 1961 yılının yaz aylarında yapılmıştır.

III. DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Bu araştırmanın ayrıntılı sonuçları Türk İktisadî Gelişmesi Araştırma Projesi'nin yayınları arasında teksir halinde çıkacaktır. Burada bu ayrıntılı sonuçlar ve çeşitli sorulara verilen cevapların değerlendirilmeleri üzerinde durulmayacaktır. Sadece yakında, **Köylü Gözü ile Türk Köylerinde İktisadî ve Toplumsal Değişme** adı ile yayımlanacak olan kitapçığın sonuç bölümü buraya aynen alınacaktır.

Bu araştırmaya giren 44 köyün Türkiye köyleri hakkında fazla yanıltıcı olmayan sonuçlar verecek bir örnek olarak kabul edilebileceği yukarıda belirtilmişti. Ancak soruların her birine verilen cevapların sınıflandırılması sırasında sorulardan bazılarının her köyde cevaplandırılmadığı görülmüştür. Bu durum örneğin temsil kabiliyetini o sorular bakımından azaltmaktadır. Bu ise varılan sonuçların biraz daha ihtiyatla karşılanmasını gerektirir. Fakat bütün eksikliklerine rağmen bu araştırmanın verdiği genel sonuçların bilinen veya tahmin edilen gerçeklere uygun bulunması ve bunların birbirleri ile çelişik olmaması yukarıda örneğin temsil kabiliyeti hakkında varılan hükmün yerinde olduğunu düşündürmektedir.

A — İ k t i s a d î D e ğ i ū m e :

1) Köylerin çoğunda ekilen toprak miktarı değişmiştir. Değişmelerin hemen hepsi artma yönündedir. Yeniden ekime alınan toprakların çoğu eskiden otlak, orman veya boştu. Değişme, köylerin büyük çoğunluğu için 1950 den sonraya rastlamaktadır. Artışın başlıca sebepleri arasında toprak dağıtımı ve makinalaşma vardır.

- 2) Ekilen maksul çeşitleri de köylerin çoğunda değişmiştir. Başlıca yeni mahsuller, pancar, sebzeler, meyveler ve yağlı tohumlardır. Değişikliklerin sebepleri arasında şeker fabrikalarının kurulması, Tarım Bakanlığının teşvik ve yardımı ve göçmenlerin gelişi vardır. Değişikliklerin en sık rastlandığı devre 1950 - 1960 yılları arasındadır.
- 3) Köylerin çoğunda verim değişmiştir. Değişmelerin çoğu azalma yönündedir. Pek az köy bu değişimin zaman ve sebebini bildirmiştir. Fakat zaman bildiren az sayıdaki köylerde değişme esas olarak 1945 den sonraya rastlamaktadır.
- 4) Köylerin büyük çoğunluğunda ziraat usulleri değişmiştir. Değişiklikler ziraî mücadelenin ve ziraî makinaların köye girişi ve sunî gübre kullanılmaya başlanmasıdır. Tarım Bakanlığının yardım ve teşviki, şeker fabrikalarının kurulması, yakın köylerden görme ve alma ve gelir artışı değişimin başlıca sebepleridir. Bu değişimler esas olarak 1945 den sonra olmuştur.
- 5) Ziraî organizasyon köylerin yarısında değişikliğe uğramıştır. Değişmeler en fazla toprak bölünmesi ve ortakçılığın kaybolması şeklindedir. Bunlardan çoğu başlıca veraset sebebiyle ve 1950 den sonra olmuştur.
- 6) Köylerin hemen hepsinde hem istihsal, hem de istihlak kredisine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaç eskiden büyük ölçüde tefeci, tüccar, ağa ve köy zenginlerinden sağlanırken bugün çoğunlukla banka ve kooperatiflerden karşılanmaktadır.
- 7) Köy dışına geçici olarak çalışmaya gidenlerin köye dışardan çalışmak için gelenlerden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Köy dışına gidenler çoğunlukla İstanbul, Ankara, İzmir, Kayseri ve Adana gibi büyük şehirlere ve sanayi merkezlerine ve inşaat, fabrika, maden, nakliyat ve yol işçiliği yapmak üzere gitmektedirler. Köy dışına çıkış zamanı genellikle kış ayları dışına rastlamaktadır.
- 8) Köylerin çoğunda satış usullerinde değişmeler olmuştur. Mahsulün kasabaya ve şehre götürülüp satılmasına daha sık rastlanmaktadır. Alivire satış ve avans daha yaygın hale gelmiştir. Değişme sebepleri arasında ulaştırma imkânlarındaki gelişmeler başta yer almıştır. Değişiklikler çoğunlukla 1945 den sonraya rastlamaktadır.

9) Fiyatlar çoğunlukla memnuniyet vericidir. Fiyatın en iyi olduğu zamanlar genellikle 1950 den sonraya, en kötü olduğu zamanlar ise genellikle 1950 den önceye rastlamaktadır.

10) Köylerin hemen hepsine yeni istihlâk malı girmiştir. En önemlileri radyo, dikiş makinası, gaz ocağı, çeşitli yiyecek maddeleri ve giyim eşyasıdır. Bu malların köylere girişi çoğunlukla 1945 den sonraki devrede olmuştur. Değişmenin başlıca sebepleri şehirlerle temasın sıklaşması, gelir artışı, köy öğretmenleri ve kurslardır.

11) Köylülerin eskiden bizzat karşıladıkları halde son zamanlarda çarşıdan sağladıkları ihtiyaçları arasında en çok giyecek eşyası, dokumalar ve bazı gıda maddeleri vardır. Bu değişikliğin ortaya çıkması esas olarak 1945 den sonradır.

12) Köylerin çoğunda bazı zanaatlar kaybolmuş, bazı yeni zanaatlar ortaya çıkmıştır. Kaybolanların en önemlisi dokumacılıktır. Hazır giyim eşyası ve kumaş bulma imkânı, şehirle temasın artması ve gelir artışı bu değişikliğin başlıca sebepleridir. Değişiklik daha çok 1945 den sonra olmuştur. Yeni türeyen zanaatların başlıcaları marangozluk, terzilik, ayakkabıcılıktır. Yeni türeyen zanaatlar arasında şoförlük, kamyon ve traktör tamirciliği ve oksijen kaynakçılığı v.s. gibileri de dikkati çekmektedir. Yeni zanaatların girmesi de çoğunlukla 1945 den sonraya rastlamaktadır.

13) Köylerin çoğunda bakkal vardır. Sayıları bir ile birkaç arasında olup zamanla değişmektedir.

14) Köylüler, eskiye bakarak, kasaba çarşısına çok daha sık gitmektedirler.

B — T o p l u m s a l D e ğ i Ő m e :

1) Köylerin büyük bir çoğunluğunda okul vardır ve bunların hemen hepsi 1950 den önce yapılmıştır. Gene köylerin çoğunda okulu köyde bitirip orta ve yüksek öğrenim görmeye gidenler vardır. Lise ve üniversiteyi bitirmiş olanlardan bazılarının meslekleri şunlardır: Ziraatçı, tercüman, ilk öğretim müfettişi, öğretmen, memur, hâkim, subay, bayındırlık müdürü, yüksek mühendis, doktor, avukat.

2) Köylerin yarısında eskiden beri ağa yoktur. Bir kısmında da ağalık 1945 e kadar olan devrede ortadan kalkmıştır. Bugün ancak altı köyde ağa bulunduğu belirtilmiştir.

3) Köylülerin hükümetten beklediklerini, çeşitli hizmet gruplarına ayırıp her grupta zamanla görülen artışlara göre bir sıralama yapıldığında bayındırlık hizmetleri ile ilgili köylü isteklerinin başta yer aldığı, bunları ziraat, sağlık, idare, fiyat ve kredi politikası ve son olarak eğitimle ilgili isteklerin kovaladığı görülmektedir. Ayrıca belirtilmesi gereken bir nokta, köylülerin hükümetten beklediklerinin, eskisine bakarak, büyük ölçüde artmış olmasıdır.

4) Köylülerin siyasî partiler ve demokrasi hakkındaki düşünceleri olumludur. Oy vermeyi önemli saymaktadırlar. Siyasî partiler köylerin çoğunu düşman gruplara ayırmadığı gibi mevcut gruplaşmalara da dayanmış değildirler.

5) Köylü elindeki nakit miktarı, İkinci Dünya Savaşı öncesine bakarak, önemli ölçüde artmıştır.

6) Köylerin çoğunda köyle kasaba arasındaki yolun durumu değişmiştir. Değişmeler en çok 1950 den sonraya rastlamaktadır. Yolu bazı köylerde devlet, bazı köylerde köylü, bazılarında da hem devlet hem köylü yapmıştır. Köylerin çoğunda taşıtlarda da değişme olmuş, motorlu taşıtlar köylere girmiştir. Bu değişme genellikle 1945 den sonra olmuştur.

7) Hane sayısı, İkinci Dünya Savaşı öncesine bakarak, artmıştır. Köylerin çoğunda köy dışına göç vardır. Köylüler daha çok büyük şehirlere göçmektedirler. İş bulmak ve daha iyi geçim imkânlarına kavuşmak isteği köy dışına göçüşün başlıca sebepleridir. Gidenler genel olarak köydeki mallarını satmaktadırlar.

8) Köylerin pek çoğuna gazete gelmektedir. Hemen hepsinde köye gelen gazetelerin çeşidi birden fazladır. Köylere gazete gelmesi 1923 de başlamış ve 1945 den sonra çok artmıştır. Gazeteler en çok evde, kahvede ve köy odasında okunmaktadır.

9) Pek az köyde kooperatif vardır. Ancak bazı köyler yakın yerlerdeki kooperatiflerden yararlanmaktadırlar.

10) Köylerin bir kısmında eskiden beri içme suyu bulunduğu belirtilmiştir. Bunların dışında kalanlara ise suyun gelişi daha çok 1950 den sonraya rastlamaktadır.

11) Köylerin çoğunda eskiden beri aspirin bulunmaktadır. Ayrıca Gripin, penisilin, kinin, tendürdiyot, Opon gibi ilâçlar da bilinmektedir. Köylerin büyük çoğunluğunda sağlık işlerinde değişme olmuştur. Doktor ve ebe ihtiyacı eskiden köy içinde ilkel usullerle karşılanırken bugün köylülerin çeşitli sağlık kurum ve personelinden faydalanma imkân çok artmıştır.

12) Köylülerin şehir hayatı hakkındaki düşüncelerinde genel olarak değişiklikler olmuştur. Köylerin çoğunda şehre gitmek ve yerleşmek düşünülmektedir. Bu sayede hayat seviyesinde bir yükselme olacağı umulmaktadır. Şehre gidenlerden aldıkları haberler çoğunlukla iyidir.

E K

ÖRNEĞE GİREN 44 KÖY İLE BUNLARIN BAĞLI OLDUKLARI İLCE VE İLLER

1. <i>Albayrak</i> , Başkale, Van	23. <i>Hotaşlar</i> , Kepsüt, Balıkesir
2. <i>Arapçı</i> , Torbalı, İzmir	24. <i>İmatlı</i> , Görele, Giresun
3. <i>Armutalan</i> , Marmaris, Muğla	25. <i>İriağaç</i> , Merkez, Malatya
4. <i>Aslanköy</i> , Merkez, İçel	26. <i>Ilıca</i> , Havza, Samsun
5. <i>Bademli</i> , Arapkir, Malatya	27. <i>Karacaviran</i> , Sandıklı, Afyon
6. <i>Ballık</i> , Sandıklı, Afyon	28. <i>Karaevli</i> , Merkez, Tekirdağ
7. <i>Bayırköy</i> , Merkez, Bilecik	29. <i>Karasenir</i> , Kozaklı, Nevşehir
8. <i>Camuzağılı</i> , Çine, Aydın	30. <i>Kayahoğlu</i> , Akhisar, Manisa
9. <i>Çiftlikköy</i> , Merkez, İçel	31. <i>Kılıçlar</i> , Elmadağ, Ankara
10. <i>Çukurca</i> , Kurşunlu, Çankırı	32. <i>Kınık</i> , Kaş, Antalya
11. <i>Dizdaroğlu</i> , Merkez, Sinop	33. <i>Kona</i> , Eğin, Diyarbakır
12. <i>Doğangir</i> , İskilip, Çorum	34. <i>Konaktepe</i> , Darende, Malatya
13. <i>Enciti</i> , Ilıç, Erzincan	35. <i>Kuşsaray</i> , Merkez, Çorum
14. <i>Garipce</i> , İncesu, Kayseri	36. <i>Ortaköy</i> , Anamur, İçel
15. <i>Gaz</i> , Kozan, Adana	37. <i>Örnekalın</i> , Maçka, Trabzon
16. <i>Göğem</i> , Merkez, Uşak	38. <i>Selöz</i> , Merkez, Bilecik
17. <i>Gürcü</i> , Merkez, Tokat	39. <i>Subaşı</i> , Alaçehir, Manisa
18. <i>Hadım</i> , Çal, Denizli	40. <i>Şalçı</i> , Şavşat, Artvin
19. <i>Hadırlı</i> , Karataş, Adana	41. <i>Yağbasan</i> , Ünye, Ordu
20. <i>Hançerli</i> , Merkez, Niğde	42. <i>Yeniköy</i> , Uzunköprü, Edirne
21. <i>Hasanbey</i> , Gönen, Balıkesir	43. <i>Yolageldi</i> , Havsa, Edirne
22. <i>Hastek</i> , Ağın, Elâzığ	44. <i>Yukarıkale</i> , Koyulhisar, Sivas